

Nekrologer

HALVDAN KOHT

7.7.1873-12.12.1965

AANDSFRISK og produktiv til det sidste døde Halvdan Koht den 12. december 1965, 92 aar gammel. Der var sikkert et gran af selvkarakteristik i det, han i 1958 foredrog for de unge bergensiske historiestuderende om Snorre Sturlason: Han »var brennhuga levande med i samtida si«, han forskede og skrev historie »for å vekke førrtida til liv så ho skulle gjera notida rikare, fagrare og byrgare«, og »han hadde i seg ei frisk glede av sjølve forteljinga«. I hvert fald passer disse ord smukt til hans eget lange livsværk i samfundets og historiens tjeneste, ogsaa slutordene: »han hadde ei stor forteljar-evne. . . Her var han ein meister«.

Halvdan Koht var historiker af uddannelse og professor i faget fra 1910, indtil han i 1935 blev udenrigsminister og som saadan maatte bære det tungeste ansvar for den norske politik omkring den tyske besættelse 1940, men først og sidst var han politisk og kulturel litterat, indtil sit otium især indenfor den aktuelle opinionsdannelse paa alle samfundslivets omraader. Hans professorat mindskede ingenlunde hans indlæg i dagens spørgsmaal, derimod medførte hans virke som minister, at hans historiske værker falder i to klart adskilte afsnit. Han var en utrolig flittig skribent; en bibliografi fra 1964 opgør hans samlede litterære produktion til 184 bøger og selvstændige skrifter, 1306 tidsskrift-artikler og 1614 avisartikler, tilsammen beregnet til 43000 bogsider.

Koht voksede op i norsk provinsbymilieu, først i det nordlige Tromsø, siden i det sydlige Skien, hvor han blev student 1890. Faderen var gymnasielærer og aktiv i liberal politik, mens moderen tilhørte en vidt-forgrenet borgerslægt med udpræget slægtsfølelse; fra begge sider modtog han rige og blivende impulser. Studenteraarene i Kristiania (1891-96) blev slidsomme. Studierne gennemførtes paa bredt grundlag med historie i centrum, men ivrig deltagelse i den frisindede studentpolitik og i opinionsdannende journalistik stillede stadig større krav og gav ham tidligt et ansigt i norsk offentlighed. Og i mere end en halv snes aar efter embedseksamen var det denne aktuelle virksomhed, der tegnede Koht udadtil. Det var udlandskorrespondancerne fra hans uddannelsesrejser til fremmede universiteter (især Leipzig og Paris) 1897-

99, og det var efter hjemkomsten indlæg for landsmaal, fredssag, unionsopløsning m.m. ved siden af udenrigspolitik og litterære og kulturelle emner, uden afmatning ogsaa efter at han havde paataget sig fuldendelsen af Halvorsens *Norsk Forfatter-Lexikon* (1900-08) og i 1901 var blevet universitetsstipendiat.

Helt frem til Kohts 35. aar pegede meget mere mod en karriere som politiker end som universitetsmand, men et professorat i historie havde stadig været hans maal, og han havde forberedt sig grundigt. I 1908 kom disputatsen *Die Stellung Norwegens und Schwedens im deutsch-dänischen Konflikt 1863 und 1864*. Det var et udpræget kvalifikationsskrift, dygtigt og metodisk, en frugt af unionsinteresserne, fremvokset af et semesters universitetsøvelser, men uden sammenhæng med det senere, personligt prægede historiske forfatterskab. Det banede hurtigt vej til professoratet: docent 1908 og professor i 1910. Hans radikale døgnpolitik havde skabt uvilje hos de konservative historieprofessorer, og karakteristisk for situationen var det personlige docentur oprindeligt foreslaaet i norsk kulturhistorie af professorer i norske folkeminder og i litteraturhistorie. Forinden Koht tiltraadte, foretog han sin sidste store uddannelsesrejse i 1908-09 til England og især til fremtidens og fremskridtets land USA.

Som professor satte han straks ind med en modernisering af historiestudiet, og historiske studier blev i hele professortiden det centrale i hans forfatterskab, selv om hans deltagelse i samfundsdebatten snarest ogedes, nu i klar tilslutning til socialismen og arbejderpartiet. Kohts professorale historiske forskning fulgte tre hovedlinier, der hver især og tilsammen giver udtryk for det fundamentale i hans fysiognomi som historiker.

Dybest forankret var givetvis forskningen omkring den norske bondestand, bonderejningsproblemet, som havde optaget Koht siden aarhundredskiftet. Hans gamle tanke om det norske »målstrev« som en national og social nødvendighed kædedes sammen med interessen for norsk bondepolitik og bondekultur, og stimuleret ved bygderejser blev det altsammen indvævet i en fortsat indre dialog om gyldigheden af den marxistiske klassekampsteori. Det første resultat af disse studier og overvejelser blev den mægtige 3-bindes monografi om *Johan Sverdrup* (1918-25), der med denne store politiske leder som midtpunkt tolker hele den norske bondebevægelse i det 19. århundrede. Aaret efter dette værks afslutning udkom *Norsk bondereising. Fyrebuing til bondepolitikken*, der giver klarere udtryk for hans løsning af det modsætningsfyldte spørgsmaal.

Forinden havde Koht imidlertid placeret sig som en af gennembrudsmændene for den kritiske nyvurdering af den ældste nordiske historie ved siden af brødrene Weibull og Erik Arup og derved slaet sit navn fast ogsaa udenfor Norge. Denne forskning indleddes i 1913 med foredraget *Sagaenes opfatning av vår gamle historie*, der i hurtig rækkefølge

efterfulgtes af en serie beslægtede foredrag og artikler, der med enkelte nye i 1921 samledes i bogen med den talende titel *Innhogg og utsyn*. Kohts kritiske studier havde deres særpræg. Den minutiøst indtrængende detaljanalyse laa ikke for ham, derimod den skarpt opfattede iagttagelse af helheder – og brud paa helheder. Han afslørede, at den generelle samfundsbeskrivelse af ældre tider, man finder hos Snorre og andre sene sagaskrivere, stred mod detaljer i deres fremstilling og afveg fra ældre og samtidige kilder. Sagaerne meddelte følgelig fortiden i omtydet skikkelse, indpasset i forfatterens eget samfunds struktur og præget af hans egen tids politiske brydninger og hans personlige stillingtagen til disse. Følgelig blev sagaerne en kilde nok saa meget til sagaforfatteren selv, hans milieu og hans samfund som til den fortid han skildrede. Resultatet af den nye kildevurdering indebar en ny syntese over sammenhængen i det norske middelaldersamfund med ændret forløb og andre modsætninger og brydninger mellem befolkningsgrupperne.

I begge de nævnte forskningsomraader kommer Kohts særlige interesse for den psykologiske spænding mellem individ og samfund, mellem forfatter og milieu også klart til orde, men mere rendyrket udtrykkes den i hans talrige biografier og personschildringer, tydeligst i hans livslange optagethed af de store norske digtere Wergeland, Vinje, Bjørnson og Ibsen. Hans hovedværk paa dette omraade er *Henrik Ibsen. Eit diktarliv I–II* (1928–29), hvor ogsaa grundtanken om digterpersonligheden som en slags katalysator for det omgivende samfund træder klarest frem.

Efter at Koht under opgørdebatten efter krigsophøret havde klarlagt sin stilling og rolle omkring besættelsen for sig selv og offentligheden, indledede han som emeritus et nyt historisk forfatterskab, mere afklaret og fortællende end manddomsaarenes. Hovedværket er her serien af *Kriseår i norsk historie* (1950–60), der i seks smaa bøger behandler afgørende begivenheder i ældre norsk historie: rigsgrundlæggelsen, kong Sverre, Kalmarunionen, kriserne efter sprængningen af den nordiske union i 1520erne og i forbindelse med reformationen i det følgende aarti samt lydrieproblemet i forhold til enevældens indførelse. Samtidig kom paany en strøm af mindre afhandlinger, artikler og recensioner, efterhaanden iblandet erindringsstof – altsammen rige frugter af en enorm læsning og et aktivt virke. Gamle og nye afhandlinger og artikler samledes i bøger, der karakteriserer grundtrækkene i hans historieopfattelse: *På leit etter liner i historia* (1953), *Drivmakter i historia* (1959), *Verda og Noreg* (1962), *Menn i historia* (1963), *Nye innhogg og utsyn* (1964) samt som den sidste *Minnearv og historia* (1965). Forinden havde han udsendt det lille selvbiografiske skrift *Historikar i lære* (1951), der altid vil udgøre en ypperlig introduktion til hans vældige forfatterskab og mangesidige virksomhed.

Hos Koht var samspillet mellem hans historiske forskning og hans

fremtræden som aktiv samfundsborger meget afgørende. Historisk kundskab og indsigt var en retningsviser for hans politiske holdning, og modsat formedes hans grundlæggende historiske problemstillinger ud fra hans medleven i samfundet. Det gælder ogsaa den marxistiske klassekamp teori, hvis gyldighed han vilde efterprøve paa norsk historie, specielt paa bonde- og arbejderbevægelsen. Men da realiteterne for Koht var mere tungtvejende end teorierne, bestod teorien ikke prøven. Koht maatte i sin forklaring lade den indgaa i en højere enhed med de nationale og demokratiske bevægelser, saa klassekampen blev et led i den nationale udvikling, mens den nationale samlingstanke samtidig støttede den sociale frigørelsesproces. Denne projicering af nutidsproblemerne tilbage paa fortiden kan svække gyldigheden af Kohts vurderinger, men den bibringer samtidig hans forfatterskab en inciterende spænding og bevægelse. I sin alderdom hævdede han sig op over klassekampslæren, der nu havde opfyldt sin mission, saa menneskeheden var undervejs *Frå klasse-solidaritet til samfunnsolidaritet*. Det er titlen paa en artikel fra 1957, der som et testamente til arbejderpolitikken indgaaer som afsluttende »utsyn« i hans næstsidste bog. Maalsætningen var blevet »økonomisk og social solidaritet for heile folket«, derfra videre til de andre nordiske folk og »må meir og meir bli internasjonal. Men føresetninga er ei levande solidaritets-kjensle hos oss sjølve«.

Halvdan Koht var arbejdskeer, aldrig ledig, men heller ikke fortravlet. Som universitetslærer var han effektiv og inspirerende, mere respekteret end afholdt; hans studenter kunde stundom mærke, at hans tid var knap. Som historiker var han ellers en samarbejdsmand; han forstod at skabe kontakt, han var en ynder af samtale og diskussion, og han elskede at meddele sig. I kraft af hans eventyrlige hukommelse, der fastholdt mange aartiers samtaler og oplevelser med samme præcision som enkelthederne fra hans studier og enorme læsning, var hans ord værd at lytte til, saavel i hans vægtige indlæg i den seriøse debat som i den hyggelige samtale, hvor i hvert fald i hans senere aar en blid humor var mere fremtrædende end bidsk lune. Han holdt stejlt paa sine meninger, men taalte udmærket modsigelse.

Disse personlige egenskaber foldede sig ud paa de videnskabelige kongresser og tilknyttede udflugter, som han trofast deltog i indtil det 90. aar, sidste internationale kongres i Stockholm 1960 og sidste nordiske kongres i Lund 1961. Han var særdeles aktiv ved den internationale historikerkomité's oprettelse efter første verdenskrig, var præsident for dens første fuldt internationale møde i Oslo 1927 og siden et meget virksomt medlem af dens præsidium.

Samvær med Halvdan Koht var en stimulerende oplevelse for den unge student og for hans yngre kollega.

AKSEL E. CHRISTENSEN